

Leke- og idrettsutstyr

Risikovurdering for brudd på grunnleggende menneskerettigheter i
produksjon av leke- og idrettsutstyr

Innhold

Oppsummering.....	3
Sektor- og bransjeinitiativ	5
Husker og sklier	7
Matter	10
Baller	12
Racketer	14
Hoppetau	16
Leker.....	18
Kilder	21

Innledning

DFØs Høyrisikoliste har som formål å gi informasjon om produktkategorier med høy risiko for brudd på grunnleggende menneskerettigheter i leverandørkjeden. Rapportene utgjør grunnlaget høyrisikolisten og gir dybdeinformasjon om risiko og leverandørkjede om hver produktkategori. Rapportene blir kontinuerlig oppdaterte.

Alle rapporter inneholder en oppsummert vurdering av risiko for produktkategorien, samt delkapitler for hvert produkt i kategorien. Alle produktene har en risikomatrise som sier noe om grad av risiko for de ulike nivåene av leverandørkjeden: Lav – Middels – Høy – Svært høy. Graderingen av risiko er basert på en vurdering av alvorsgrad og sannsynlighet for at risikoen inntreffer, og har som mål å gi veiledning om hvor den største risikoen befinner seg i leverandørkjeden.

Lav	Middels	Høy	Svært høy
------------	----------------	------------	------------------

Se [Høyrisikolisten | Anskaffelser.no](#) for mer informasjon rapportene, inkludert avgrensninger, metode for risikovurderinger og kildebruk.

Oppsummering

Leke- og sportsutstyr spenner over et stort utvalg av produkter, som brukes til aktiviteter både innendørs og utendørs, for eksempel baller, lekeapparater og racketer. Mesteparten av storskalaproduksjonen av leke- og sportsutstyr foregår i fremvoksende land eller utviklingsland. Lette artikler importeres primært fra asiatiske land, mens større lekeplassutstyr som husker og sklier vanligvis produseres nærmere markedet.

Følgende produkter har blitt vurdert i denne kategorien:

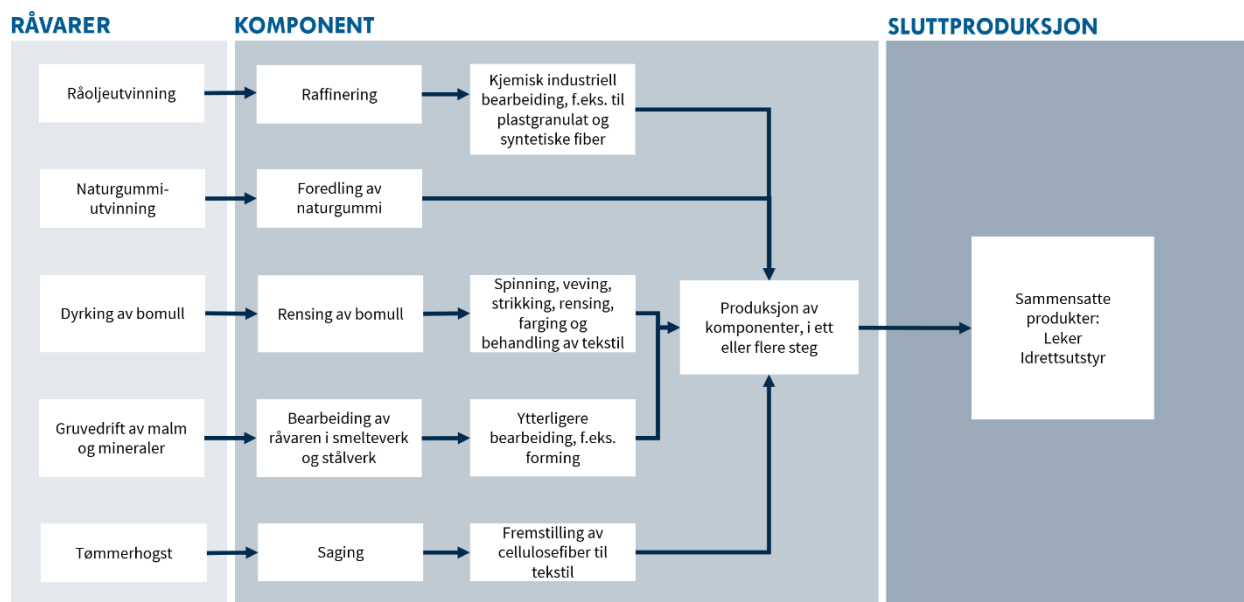
Produkt	Total risiko	Montering	Komponenter	Råvare
Husker og sklier	Middels	Middels	Middels	Høy
Matter	Middels	Middels	Middels	Middels
Baller	Høy	Høy	Høy	Høy
Hoppetau	Middels-høy	Middels	Middels	Høy
Racketer	Høy	Høy	Høy	Høy
Leker	Høy	Høy	Høy	Høy
TOTAL	Høy	Høy	Høy	Høy

Risiko for brudd på menneskerettigheter og miljøkonsekvenser er til stede ved utvinning og foredling av råvarer til monteringen av produktet. Risikoene kan variere avhengig av det aktuelle produktet og produksjonslandet. Råvarer og komponenter kan imidlertid komme fra et stort antall land i hele verden, inkludert høyrisikoland.

Rapporter om produksjon av leketøy og idrettsutstyr i asiatiske land, forteller om dårlige arbeidsforhold med lav lønn, urimelig overtid, diskriminering, restriksjoner på fagforeningsfrihet og farlige arbeidsmiljøer med eksponering for varme og kjemikalier. Både fremmedarbeidere og mindreårige arbeidstakere står i fare for å bli utnyttet.¹ I flere av landene som utvinner råvarer er det risiko for brudd på ytterligere menneskerettigheter, for eksempel knyttet til risiko for tvangsflytting av lokalbefolkningen. Miljørisikoen kan også anses som høy ettersom både utvinning av råvarer og produksjon av produktene kan gi betydelige negative miljøkonsekvenser i form av karbondioksidutslipp, eksponering for farlige kjemikalier og forurensning.²

Felles for produktkategorien er at leverandørkjedene i hovedsak er komplekse og globale, og at en betydelig del av forsyningskjeden befinner seg i land der det foreligger omfattende bærekraftsrisiko. Illustrasjonen under bør sees på som en generell oversikt over stegene i produksjonen, da det ikke er mulig å tegne et nøyaktig bilde av leverandørkjeden.

Leker og idrettsutstyr

Den kinesiske leketøysindustrien står for 70-80 prosent av verdens leketøysproduksjon, og produkter importeres til det europeiske markedet fra blant annet Kina, Vietnam, Caymanøyene, Taiwan, Indonesia, USA og Kambodsja. Pakitan står for den største andelen av produksjonen av fotballer. Leketøysproduksjon foregår også i mindre grad i Europa og europeiske land der risikoen for menneskerettigheter og arbeidsforhold generelt er lavere.³

Som illustrasjonen av leverandørkjeden viser er leker og idrettsutstyr laget av en rekke materialer som tekstiler, plast, stål og gummi. Det er ulike risiko knyttet til materialene, og risikoen kan variere basert på type materiale og dens opprinnelse. Mange av produktene inneholder eksempelvis ulike typer plastmateriale, som gir bekymring for helse og sikkerhet, samt risiko for forurensning.

Mer informasjon om risiko knyttet til tekstil finnes i rapporten for Arbeidstøy, fottøy og tekstil, tilsvarende gjelder metaller i rapporten for Bygg- og anleggsmaterialer.

Sektor- og bransjeinitiativ

Navn og beskrivelse	Tilbyr
<p>amfori BSCI og BEPI er to samarbeidsinitiativ drevet av Amfori. BSCI (Business Social Compliance Initiative) omfatter arbeidsforhold i globale leverandørkjeder og BEPI (Business Environmental Performance Initiative) dekker miljø blant produsenter og bønder. Amfori er en medlemsorganisasjon som tilbyr diverse verktøy, sosiale revisjoner, støtte og opplæring til medlemmer.⁴</p>	<p>BSCI sosiale revisjoner av leverandører, nettbasert plattform for oppfølging av leverandører og bærekraftsarbeid, støtte og opplæring for medlemmer.</p>
<p>Sedex er en medlemsorganisasjon som jobber med arbeidsforhold i globale leverandørkjeder. Organisasjoner tilbyr støtte og en online plattform der medlemmer bla. kan se og dele resultater på sosiale revisjoner. SMETA (Sedex Members Ethical Trade Audit) er Sedex sin metode for sosiale revisjoner.⁵</p>	<p>SMETA sosiale revisjoner, online plattform for oppfølging av leverandører, støtte og opplæring for medlemmer.</p>
<p>SA8000 Standard er et sosialt sertifiseringssystem ledet av Social Accountability International. Den kan brukes i alle industrier og baserer seg på FNs Verdenserklæring om menneskerettigheter, ILO konvensjoner og nasjonal lovgivning. Sertifiseringen fokuserer på styringssystemer og kontinuerlig forbedringsarbeid i virksomheter.⁶</p>	<p>SA8000 sosial sertifisering, opplæring, program og partnerskap innen flere risikotema.</p>
<p>WFSGI – World Federation of the Sporting Goods Industry (Verdenssammenslutningen for sportsutstyrbransjen) er en medlemsorganisasjon som støtter og fremmer sportsutstyrbransjen, og er anerkjent av den internasjonale olympiske komité (IOC). De jobber blant annet for et godt samarbeid mellom produsenter og merkevarer.⁷</p>	<p>Responsible Sport Initiative (RSI) er en industristandard som inkluderer arbeidsforhold. WFSGI gir også informasjon til medlemmer om relevante lover og forskrifter, f.eks. produktsikkerhet eller arbeidsforhold).</p>
<p>TIE - Toy Industries of Europe (Leketøysbransjen i Europa) er en medlemsorganisasjon i leketøysbransjen med fokus på leketøyssikkerhet og ansvarlighet i bransjen. Fungerer som en plattform for diskusjon og informasjonsdeling i bransjen.⁸</p>	<p>Tilbyr informasjon om relevant lovgivning, retningslinjer og rapporter for bransjen.</p>
<p>ICTI Ethical Toy Program er en global bransjeorganisasjon som har som mål å forbedre arbeidsforholdene i leketøysproduksjon. Organisasjonen har utviklet en rekke standarder og støtter gjennomføringen av disse og er en plattform for diskusjon om disse spørsmålene.⁹</p>	<p>ICTI Ethical Toy Program (IETP) sertifisering og sosial revisjon på fabrikknivå. IETP Social Impact Assessment er en vurdering av styringssystem for arbeidsforhold.</p>

Forest Stewardship Council (FSC) en internasjonal medlemsorganisasjon som arbeider for bærekraftig skogbruk og som sertifiserer tømmer, papir, tre- og papirprodukter i en rekke industrier. FSC setter standarder for sertifisering som gjennomføres av godkjente tredjeparts sertifiseringsorganer.¹⁰

Sertifisering og medlemsorganisasjon.

Nordic Ecolabeling – Svanemerket er det offisielle nordiske miljømerke som jobber med å redusere miljøpåvirkningen til produkter og tjenester gjennom hele livssyklusen. Virksomheter kan sertifiser sine varer med svanemerket ved å oppfylle produktspesifikke miljøkrav. EU Ecolabel er tilsvarende merkeordning i EU.¹¹

Miljøsertifisering av varer og tjenester, tilbyr et nettverk for miljømerket innkjøp

Global Organic Textile Standard (GOTS) er en global økologisk tekstil- og sertifiseringsstandard for økologisk bomull og miljømessig og sosialt ansvarlig produksjon.¹²

Tekstilsertifisering for økologisk bomull og ansvarlig produksjon.

Husker og sklier

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvarer
Middels	Middels	Middels	Høy

Montering	Vest-Europa og Øst-Europa
Komponent	Stål: Brasil, Vest-Europa, Øst-Europa, Ukraina, Russland Plast: Vest-Europa Dekk: Vest-Europa, Øst-Europa, Kina Muttere og bolter: Vest-Europa, Taiwan, Sveits, USA, Kina
Råvare	Olje og gass: Saudi Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria (olje) – og Qatar, Norge, USA (gass) Tre: EU-land, Norge, Russland, Hviterussland Gummi: Thailand, Indonesia, Vietnam Jern: Australia, Brasil, Kina, India

Produktene

Husker består vanligvis av en ramme som kan være trykkbehandlet nåletre, løvtre, stål eller plast; tau eller kjettinger laget av polyetylen, polypropylen, stål eller plastbelagt stål; muttere, bolter, ringer og andre fester, laget av stål; og setet som kan være plast, plasttau (for en fugleredehuske), gummi eller et dekk.¹³

Sklier er vanligvis laget av trykkbehandlet nåletre, løvtre, stål eller plast, og muttere, bolter og andre fester er vanligvis laget av stål.¹⁴

Leverandørkjeden

Norge importerer størsteparten (76 %) av lekeplussutstyret fra Vest-Europa, hovedsakelig fra Tyskland og Nederland.¹⁵ Et mindretall (13 %) kommer fra Øst-Europa. Hvis huskene eller skliene er laget av tre, og er produsert i Vest-Europa, er det sannsynlig at tømmeret også kommer fra EU-land eller Norge.¹⁶ Hvis de er laget i Øst-Europa, kan imidlertid trevirket også komme fra Russland eller Hviterussland.¹⁷ Komponentene for husker og sklier kommer sannsynligvis fra Brasil eller europeiske land.¹⁸¹⁹²⁰ Men det kan ikke utelukkes at råvarene kommer fra høyrisikoområder. Muttere, bolter og skruer som brukes i lekeutstyret, kan komme fra europeiske land, Taiwan eller USA.²¹

Risiko

Menneskerettigheter og arbeidsforhold

Montering av husker og sklier i vesteuropeiske land vurderes som lav risiko. For de som blir montert i Øst-Europa, er det en risiko for at fagforeningsrettigheter ikke blir respektert i enkelte land, i tillegg til at det er risiko for lav lønn, ubetalt overtid og usikker sysselsetting.²²

Hvis husker eller sklier er laget av stål, er det en sjanse for at stålet kommer fra fabrikker i Brasil, Ukraina, Russland og Øst-Europa, der fagforeningsrettigheter kanskje ikke blir respektert.²³ Noen av mutterne og boltene som brukes i husker og sklier (men bare i en liten andel av produktene), kan ha blitt produsert i Taiwan. Der er det risiko for svært lav lønn, urimelig lange dager^{24,25}, brudd på fagforeningsrettigheter²⁶, dårlig helse og sikkerhet, samt diskriminering av fremmedarbeidere.²⁷ Det er risiko for farlig arbeidspraksis i jernmalmgruver i Brasil, Kina og India. Mangel på sikkerhet er et stort problem, som har resultert i mange dødsfall for eksempel i den kinesiske gruveindustrien.²⁸

Plastproduksjon i Kina, Vietnam og Indonesia er preget av ekstremt lavt lønnsnivå, under minstelønn, som ofte driver arbeider til omfattende overtidsarbeid. Migrantarbeidere har ofte de dårligste arbeidsforholdene.²⁹ Det er en risiko for at dekkseter er produsert i et land med liten respekt for fagforeningsrettigheter, slik som Kina.³⁰ Dårlig helse og sikkerhet, tvangsarbeid, barnarbeid, lav lønn, urimelig overtid og utnytting av fremmedarbeidere er også risikoer som er knyttet til kinesisk produksjon.³¹ Personer som jobber i dekkfabrikker, har også økt kreftrisiko.³²

Gummien i huskesett kan komme fra Thailand, eller kanskje Indonesia eller Malaysia, hvor det er risiko for barnarbeid³³ eller (når det gjelder Thailand) tvangsarbeid og smugling av migranter fra Myanmar eller andre naboland.³⁴ Det er også risiko for brudd på ILO-konvensjoner om arbeidsforhold, herunder retten til å danne fagforeninger, retten til å ha permanente kontrakter for permanente jobber, risikoen for at lønnen ikke tilfredsstill den lovlige minstelønnen, eller ikke er tilstrekkelig til å leve av, og risikoen for at fremmedarbeidere blir diskriminert, og at passene deres blir konfiskert og at de får mindre betalt enn andre arbeidstakere.³⁵ Giftige ugressmidler brukes uten tilstrekkelig verneutstyr på gummiplantasjer i Indonesia og Malaysia.³⁶

Tømmer fra Russland er knyttet til en rekke risiko, deriblant fremmedarbeidere fra de tidligere sovjetstatene, tvangsarbeid, smugling, konfiskerte pass og arbeid uten lønn, samt trusler og seksuelle overgrep. Fagforeningsfiendtlige aktiviteter er også vanlig.^{37,38} Tømmer fra Hviterussland regnes som lavrisiko.³⁹

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

Det finnes rapporter om alvorlig luftforurensning fra smelteverk i Brasil⁴⁰ og Russland.⁴¹ Det blir rapportert at folk som bor i nærheten av stålfabrikker har åndedrettsproblemer⁴² og at kreft er mer utbredt enn normalt.⁴³ Bearbeiding av stål (slik som legeringer) involverer også en rekke kjemikalier som er skadelige for mennesker og økosystemer. Det er også tilfellet ved utvinning av jernmalm.⁴⁴

Hvis lekeutstyret er laget av plast, kan oljen trolig ha blitt hentet fra en rekke steder med svært begrenset sporbarhet. Oljeutvinning er knyttet til miljørisiko og sosial risiko i Saudi-Arabia, Russland, De forente arabiske emirater og Nigeria, herunder mangel på fagforeningsrettigheter, dårlige arbeidsforhold og tvangsarbeid, samt oljesøl som er forbundet med helsekonsekvenser og forurensning av jord og vann for de omkringliggende samfunnene.⁴⁵

Hvis det er brukt tre, har det trolig blitt hentet fra Russland eller lavrisikoland. Hvis det er hentet fra Russland, er det en risiko for at tømmeret har vært hogd ulovlig, at helse- og sikkerhetslovgivningen ikke ble fulgt under prosessen, og at hogsten bryter med retten til urfolk.⁴⁶

Det er risiko for miljøpåvirkninger ved gruvevirksomhet. I 2015 brast det en demning ved en søppelplass for gruveavfall tilhørende et gruveselskap i Brasil, og forårsaket en av de verste miljøkatastrofene i landets historie, 19 mennesker ble drept.⁴⁷

Det er en risiko for at gruvedrift i Brasil finner sted uten frivillig og informert forhåndssamtykke fra urbefolkningen.⁴⁸ Det har kommet rapporter om gjeldsarbeid i gruver i India,⁴⁹ selv om de fleste rapportene angår gruvedrift etter leire, og ikke jernmalm. Fagforeningsrettigheter blir ofte ikke respektert i Kina og India, og ikke fullt ut respektert i Brasil.⁵⁰ Gruvedrift i høyrisikomiljøer har også vært knyttet til seksuell utnyttning og misbruk av kvinner i omkringliggende områder.⁵¹

Matter

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvarer
Middels	Middels	Middels	Middels

Montering	Vest-Europa, Kina, Taiwan
Komponent	Polyuretan: Vest-Europa, Taiwan, Kina Polyetylen: Vest-Europa, Saudi-Arabia, Iran, Korea Kunstig lateks: Vest-Europa, Kina, Malaysia, Sør-Korea PVC: Vest-Europa, Japan Polyester og nylon: Vest-Europa, Kina, Sør-Korea, Taiwan, Japan
Råvare	Olje og gass: Saudi Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria (olje) – og Qatar, Norge, USA (gass) <i>I sjeldne tilfeller:</i> Soya ⁵² : USA, Brasil Mais ⁵³ : USA, Kina Tapioka (kassava) ⁵⁴ : Nigeria, Thailand, Indonesia, Brasil

Produktet

Tykke gymmatt, «tjukkaser» eller «landingsmatt» består av et plasttrekk, laget av polyester belagt med PVC eller nylon, som ligger utenpå en skumpute, laget av polyuretan (noen ganger delvis laget av biopolymerer laget av soya, mais eller tapioka⁵⁵).⁵⁶ Tynnere gymmatt, eller pilatesmatt, er laget av skum som kan være laget av kunstig lateks (akrylnitril-butadien-gummi), PVC eller polyetylen.⁵⁷

Leverandørkjeden

Det finnes ikke tilgjengelig handelsstatistikk for gymnastikkmatt, men tallene for friidretts- og gymnastikkutstyr generelt viser at Norge importerer litt under halvparten av dette utstyret fra Europa, og litt under halvparten fra Kina og Taiwan.⁴⁷ Tjukkaser kan trolig bli produsert i Europa fordi de er tunge, og derfor kostbare å transportere over store avstander. Lettere matt til yoga og lignende aktiviteter kan bli hentet fra Øst-Asia.⁵⁸ Av mattene som er hentet fra Europa, vil flertallet trolig komme fra Vest-Europa og bare et mindretall fra Øst-Europa.⁵⁹ Ikke alle selskapene i EU produserer nødvendigvis gymmattene selv, og derfor er det sannsynlig at en høyere andel av mattene trolig er produsert i eksempelvis Asia.

I tilfeller der mattene er montert i Vest-Europa, vil komponentene – stort sett fra plastindustrien – trolig komme fra Vest-Europa.⁶⁰ Når produktene monteres i Kina eller Taiwan, vil komponentene hovedsakelig komme fra Kina og Taiwan eller andre land som Saudi-Arabia, Iran, Sør-Korea og Japan (og polyuretan fra EU og PVC fra USA).⁶¹ Råvarene er alle produkter fra plastindustrien, med mindre matten også inneholder bioplast.

Risiko

Menneskerettigheter og arbeidsforhold

Fabrikker i Kina er forbundet med høy risiko for brudd på menneskerettighetene, inkludert barnearbeid,⁶² tvangsarbeid og gjeldsarbeid.⁶³ Forholdene når det gjelder helse og sikkerhet i kinesiske fabrikker, er dårlige.⁶⁴ Både i kinesiske og taiwanske fabrikker er det risiko for at folk får svært lav lønn og/eller blir pålagt å jobbe urimelig lange dager.⁶⁵ Fremmedarbeidere utgjør en spesielt sårbar gruppe, der enkeltpersoner ofte mangler kontrakter og tilgang til trygdeordninger.⁶⁶ Fagforeningsrettigheter blir ikke respektert i Kina, og det skjer brudd i Taiwan.⁶⁷

Olje er vanligvis den viktigste råvaren som brukes i gymmatter. Olje blir utvunnet en rekke steder rundt omkring i verden med svært begrenset sporbarhet. Oljeutvinning er knyttet til sosial risiko i Saudi-Arabia, Russland, De forente arabiske emirater og Nigeria, herunder mangel på fagforeningsrettigheter, dårlige arbeidsforhold og tvangsarbeid.⁶⁸ Oljeutvinning i høyrisikomiljøer har også vært knyttet til seksuell utnyttning og misbruk av kvinner i omkringliggende områder.⁶⁹

For gymmatter som inneholder bioplast, hvis materialet er fra tapioka, er det sannsynlig at råstoffet stammer fra Nigeria og at det er risiko for barnearbeid.⁷⁰ Hvis materialet er fra soya, er det sannsynlig at materialet er fra Brasil, og at det er risiko for konflikter med urfolk når det gjelder forpaktning av land, ulovlige arbeidspraksiser, særlig med hensyn til diskriminering, kvinners rettigheter og minstealder.⁷¹

Helse og sikkerhet

Matter fra Kina eller Taiwan inneholder plastkomponenter som sannsynligvis er produsert i Asia (eller noen ganger i EU eller USA). For komponenter produsert i høyrisikoland, er det svært høy risiko for alvorlige helsekonsekvenser blant personer som arbeider i plastindustrien, som følge av dårlig ledelse og mangel på ventilasjon og verneutstyr. Det er fare for branner og eksplosjoner i fabrikker som produserer plast, samt risiko for luftforurensning og forurensning av jord og vann fra avløpsvann.⁷²

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

Mange små kjemiske fabrikker i Kina har tidligere blitt stengt for å prøve å redusere luftforurensningen, inkludert fabrikker som produserer polyetylen.⁷³ I Taiwan er plastindustrien den største kilden til industriell luftforurensning.⁷⁴ Det finnes eksempler på produksjonsanlegg for plast i Taiwan som blir anklaget for å øke antallet kreftpasienter i nærområdet.⁷⁵ Fagforeningsrettigheter blir lite respektert i Kina, Saudi-Arabia, Iran, Sør-Korea og Malaysia.⁷⁶

Oljeutvinning er knyttet til miljørisiko i høyrisikoland og oljesøl er kjent for å føre til helsekonsekvenser og forurensning av jord og vann for de omkringliggende samfunnene.⁷⁷ Soya, som kan brukes til bioplast, har dessuten risiko for avskoging av naturlige skoger i Amazonas eller Cerrado i Brasil for å gjøre plass til soyafarmer.⁷⁸

Baller

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvarer
Høy	Høy	Høy	Høy

Montering	Pakistan, Kina, Vietnam
Komponenter ⁷⁹	Butylgummi: Russland, Canada, USA Polyuretan: Kina, Italia, Spania, Tyskland PVC: Kina, USA, Japan Bomullstråd: India, Vietnam, Pakistan Polyester- og nylontråd: Kina, Taiwan
Råvare	Olje og gass: Saudi Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria (olje) – og Qatar, Norge, USA (gass) Gummi: Thailand, Indonesia, Vietnam ⁸⁰ Bomullsfarmer: India, Kina, USA ⁸¹

Produktet

Fotballer består av en oppblåsbar blære, et innvendig fôr samt en overflate. Blæren er laget av naturgummi, syntetisk gummi (butylgummi) eller polyuretan. Det innvendige fôret består av flere lag med bomull eller polyester, og overflaten er vanligvis laget av belagt polyuretan fra PVC. Tradisjonelt var overflaten laget av skinn, men siden 1970-tallet har de fleste fotballer hatt en syntetisk overflate.⁸²

Basketballer består også av de samme tre lagene: en oppblåsbar blære, et innvendig fôr og en overflate. Både blæren og overflaten er laget av naturlig eller syntetisk gummi (butylgummi). Det innvendige fôret er laget av et lag med tråd som er viklet rundt blæren, som vanligvis er laget av nylon eller polyester.⁸³ Råvarene er nesten bare plast, i noen tilfeller med tillegg av naturgummi eller bomull.

Leverandørkjeden

Norge importerer mer enn tre firedeler av de oppblåsbare ballene fra Pakistan og Kina.⁸⁴ Den største produsenten av fotballer er Pakistan, etterfulgt av India, Kina og Thailand.⁸⁵ Det anslås at 40 prosent av den globale produksjonen av fotballer kommer fra en by i det østlige Pakistan, nemlig Sialkot.⁸⁶

Komponentene til fotballer og basketballer kommer fra et bredt spekter av land. Butylgummi blir hovedsakelig hentet fra Russland, men små mengder kommer også fra Canada og USA.⁸⁷ De andre komponentene kommer hovedsakelig fra Asia. Bomullstråden blir hovedsakelig hentet fra India, og i mindre grad fra Pakistan og Vietnam.⁸⁸ Polyester- og nylontråd blir stort sett hentet fra Kina og Taiwan.⁸⁹ Polyuretan og PVC blir importert fra hovedsakelig Kina, EU, USA og Japan.⁹⁰

Risiko

Menneskerettigheter og arbeidsforhold

Produksjon av fotballer og basketballer foregår i fabrikker i Pakistan og Kina, hvor det er stor risiko for brudd på menneskerettighetene, inkludert barnearbeid,⁹¹⁹² tvangsarbeid og gjeldsarbeid.⁹³⁹⁴

Det har vært gjort forsøk på å eliminere barnearbeid i produksjonen av fotballer, og det har hatt en viss suksess.⁹⁵ Midlertidig arbeidskraft som jobber hjemmefra eller fra sysentre er en utbredt arbeidsform ved produksjonen av håndsydde fotballer i Pakistan, Kina og India. Midlertidige migrantarbeidere er en særlig sårbar gruppe med lite jobbsikkerhet og lønn under det lovlige minimumet.⁹⁶

Det er særlig høy risiko knyttet til produksjon av bomull i India og Kina. Risikoene inkluderer barnearbeid⁹⁷, tvangsarbeid, seksuell trakassering og lav lønn⁹³ i spinnerier som lager tråden i India,⁹⁸ og risiko for tvangsarbeid i bomullspinnerier i Pakistan.⁹⁹ Fagforeningsrettigheter blir lite respektert i alle de tre viktigste landene som leverer bomullstråd.⁹⁶ Risikoen for bruk av barnearbeid er høy, spesielt i India.¹⁰⁰ I India risikerer bomullsfarmere å komme inn i en sirkel med uhåndterbar gjeld, spesielt dyrking av genmodifisert bomull, som har ført til selvmordsbølger.¹⁰¹

Naturgummi kommer i stor grad fra plantasjer i Thailand, Indonesia eller Malaysia, hvor det er risiko for bruk av barnearbeid.¹⁰² I Thailand er det tvangsarbeid og smugling av migranter fra Myanmar eller andre naboland.¹⁰³ Det er også risiko for brudd på ILO-konvensjoner om arbeidsforhold, herunder retten til å danne fagforeninger, permanente kontrakter for permanente jobber, lave lønner, eller ikke er tilstrekkelig til å leve av, og risikoen for at fremmedarbeidere blir diskriminert, herunder konfiskering av pass og at fremmedarbeidere får mindre betalt enn andre arbeidstakere.¹⁰⁴

Flertallet av komponentene i fotball og basketball er produkter fra plastindustrien, hovedsakelig fra høyrisikoland som Russland og Kina. Olje er den viktigste råvaren som brukes i ballene. Oljeutvinning er knyttet til miljørisiko og sosial risiko i Saudi-Arabia, Russland, De forente arabiske emirater og Nigeria, herunder mangel på fagforeningsrettigheter, dårlige arbeidsforhold og tvangsarbeid.¹⁰⁵

Helse, sikkerhet og miljøpåvirkning

Helse- og sikkerhetsforholdene ved produksjon av baller i Kina og Pakistan er dårlige,¹⁰⁶ med risiko for at folk blir betalt svært lav lønn og/eller må jobbe urimelig lange dager.¹⁰⁷¹⁰⁸ Det er svært høy risiko for alvorlige helsekonsekvenser blant personer som arbeider i plastindustrien, som følge av dårlig ledelse og mangel på ventilasjon og verneutstyr.¹⁰⁹ Det er fare for branner og eksplosjoner i fabrikker som produserer plast, samt risiko for luftforurensning og forurensning av jord og vann fra avløpsvann.¹¹⁰

Plantevernmidler, ofte ulovlige, brukes i overdreven grad på bomullsåkrene i India¹¹¹ og Kina, med negative virkninger på miljø og helse.¹¹² På gummiplantasjer i Indonesia og Malaysia brukes det giftige ugressmidler uten tilstrekkelig verneutstyr.¹¹³ Grunnet den høye bruken av plast i baller, er det risiko for at oljesøl ved oljeutvinning fører til helsekonsekvenser og forurensning av jord og vann for de omkringliggende samfunnene.¹¹⁴

Racketer

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvarer
Høy	Høy	Høy	Høy

Montering	Kina
Komponent	Aluminium: Kina Karbonfiber: laget av en polymer av akrylnitril: Kina, Korea Polyuretan: Kina, Taiwan, Tyskland Nylon: Kina, Taiwan
Råvare	Bauksitt/aluminium: Australia, Kina, ¹¹⁵ Malaysia ¹¹⁶ Titan: Sør-Afrika, Australia ¹¹⁷ Olje og gass: Saudi Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria (olje) – og Qatar, Norge, USA (gass) Nåletré: Russland ¹¹⁸

Produktene og leverandørkjeden

Tennisracketer består av en ramme, som vanligvis er laget av aluminium, karbonfiber (grafitt) eller titan, et håndtak, laget av polyuretan og polypropylen, og strenger, som er laget av polyamid (nylon).¹¹⁹ Badmintonracketer består av en ramme, som vanligvis er laget av stål og polyamid eller karbonfiber (grafitt), et håndtak, laget av tre og polyuretan, og strenger, som er laget av polyamid (nylon).¹²⁰

Norge importerer litt over to tredeler av tennis- og badmintonracketene fra Kina.¹²¹ Mesteparten av komponentene blir produsert i Kina og Taiwan,¹²² og råvarene kommer fra en rekke land.

Risiko

Menneskerettigheter og arbeidsforhold

Det er sannsynlig at racketer som blir importert til Norge, er produsert i Kina, der fabrikkene har høy risiko for brudd på menneskerettighetene, inkludert barnarbeid,¹²³ tvangsarbeid og gjeldsarbeid.¹²⁴ Forholdene når det gjelder helse og sikkerhet i kinesiske fabrikker, er dårlige.¹²⁵ Det er en risiko for at folk får svært lav lønn og/eller blir pålagt å jobbe urimelig lange dager.¹²⁶¹²⁷ Fremmedarbeidere utgjør en spesielt sårbar gruppe, der enkeltpersoner risikerer å bli utnyttet og ofte mangler ordentlige kontrakter og tilgang til trygdeordninger.¹²⁸ Fagforeningsrettigheter blir ikke respektert i Kina, ettersom staten ikke tillater uavhengige fagforeninger.¹²⁹

Racketer inneholder plastkomponenter som sannsynligvis er produsert i Kina eller Taiwan. Det er høy risiko for alvorlige helsekonsekvenser blant personer som arbeider i plastindustrien, som følge av dårlig ledelse og mangel på ventilasjon og verneutstyr.¹³⁰

Metallene aluminium og titan blir utvinnet gjennom gruvedrift. Gruver (og oljeutvinning) i høyrisikomiljøer har vært knyttet til seksuell utnyttning og misbruk av kvinner i omkringliggende områder.¹³¹

Olje blir utvunnet en rekke steder over hele verden med svært begrenset sporbarhet. Olje er knyttet til miljørisiko og sosial risiko i Saudi-Arabia, Russland, De forente arabiske emirater og Nigeria, herunder mangel på fagforeningsrettigheter, dårlige arbeidsforhold og tvangsarbeid, samt oljesøl som fører til helsekonsekvenser og forurensning av jord og vann for de omkringliggende samfunnene.¹³²

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

Det er fare for branner og eksplosjoner i fabrikker som produserer plast, samt risiko for luftforurensning og forurensning av jord og vann fra avløpsvann.¹³³ Mange små kjemiske fabrikker i Kina har blitt stengt nylig for å prøve å redusere luftforurensningen, inkludert fabrikker som produserer polyetylen.¹³⁴ Plastindustrien er den viktigste kilden til industriell luftforurensning i Taiwan.¹³⁵

På samme måte er det fare for luftforurensning fra aluminiumssmelteverk i Kina. Det dukket opp en tykk vintersmog rundt Beijing og andre kinesiske storbyer i 2017, og denne ble tilskrevet aluminiumproduksjon og kullforbruk. Kina påla strengere miljøreguleringer i 2015 og strammer inn på gjennomføringen nå,¹³⁶ og det omfatter å redusere produksjonen.¹³⁷ Forurenset avløpsvann og fast avfall kan også føre til miljøpåvirkninger i nærområdet, dersom det ikke håndteres på riktig måte.¹³⁸

For raketter laget av aluminium, kommer metallmalmen (fra bauksitt) trolig fra gruver i Australia, Kina eller Malaysia. Bauksitt hentes fra dagbrudd, noe som kan føre til utvasking av giftige stoffer, støv- og vannforurensning, jorderosjon, vannmangel og negative konsekvenser for det biologiske mangfoldet.¹³⁹ For bauksittgruver i Malaysia, er det risiko for at elver og havet blir forurenset på grunn av dårlige fasiliteter for avfallshåndtering. I 2016 forbød Malaysia gruvedrift etter bauksitt for å redusere forurensningen, men det er bevis for at gruvedriften fortsetter ulovlig.¹⁴⁰ Kina har også pålagt strengere miljøreguleringer for bauksittsmelteverk, noe som har tvunget enkelte til å stenge.¹⁴¹ Miljørisikoene som er forbundet med gruvedrift etter bauksitt i Kina, er mindre godt dokumentert enn i Malaysia, men vil trolig være like.

Når det gjelder raketter laget av titan, kommer metallmalmen trolig fra gruver i Sør-Afrika eller Australia. Det er rapportert at gruvedrift i Sør-Afrika forårsaker betydelige miljøskader og sosiale skader, inkludert vannforurensning og luftforurensning, samt at områder som folk bruker til landbruk og kulturell og åndelig praksis, blir ødelagt.¹⁴² En aktivist for landrettigheter som protesterte mot et titanium-dagbrudd i Sør-Afrika, ble skutt og drept i 2016.¹⁴³ Farlige arbeidsforhold samt landkonflikter med lokalsamfunn er eksempler på andre risikoer.¹⁴⁴

For raketter laget av tre, er det sannsynlig at kinesiske fabrikker henter tømmeret fra Russland, hvor det er risiko for at tømmeret har blitt hogd ulovlig, at helse- og sikkerhetslovgivningen ikke er fulgt og at hogsten har brutt urfolks rettigheter.¹⁴⁵ Det er også risiko for at fremmedarbeidere blir utnyttet.^{146,147}

Hoppetau

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvarer
Middels	Middels	Middels	Høy

Montering	Vest-Europa, Kina, Taiwan
Komponent	Polyuretan: Vest-Europa, Taiwan, Kina PVC: Japan Nylon: Taiwan, Japan, Vest-Europa Bomullstråd: India, Vietnam, Pakistan, Vest-Europa Kulelagre: Vest-Europa, Japan
Råvare	Olje og gass: Saudi Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria (olje) – og Qatar, Norge, USA (gass) Bomullsfarmer: India, Kina, USA ¹⁴⁸ Nåletre: Norge, Polen, Russland ¹⁴⁹ Jern ¹⁵⁰ : Australia, Brasil, Kina, India

Produktet

Hoppetau består av et tau, laget av nylon, PVC, polyuretan eller bomull, håndtak, laget av polypropylen, polyuretan eller nåletre og, for mer eksklusive hoppetau, kulelager laget av stål.¹⁵¹

Leverandørkjeden

Norge importerer praktisk talt alt friidretts- og gymnastikkutstyr fra leverandører i Vest-Europa, Kina og Taiwan.¹³⁹ De fleste komponentene i hoppetau er produkter fra plastindustrien som vanligvis også kommer fra EU-land, Kina og Taiwan.¹⁵² Hvis tauet er laget av bomull, henter vest-europeiske fabrikker den trolig fra andre steder i Vest-Europa, mens kinesiske og taiwanske fabrikker trolig henter den fra India, Vietnam og Pakistan.¹⁵³ For eksklusive tau, kommer kulelagrene trolig fra EUland eller Japan.¹⁵⁴ Råvarene er nesten bare produkter fra plastindustrien, i noen tilfeller med tillegg av naturgummi, tre eller bomull.

Risikoene

Menneskerettigheter og arbeidsforhold

Fabrikker i Kina har høy risiko for brudd på menneskerettighetene, inkludert barnearbeid,¹⁵⁵ tvangsarbeid og gjeldsarbeid.¹⁵⁶ Forholdene når det gjelder helse og sikkerhet i kinesiske fabrikker, er dårlige.¹⁵⁷ Både i kinesiske og taiwanske fabrikker er det risiko for at folk får svært lav lønn og/eller blir pålagt å jobbe urimelig lange dager.¹⁵⁸¹⁵⁹ Fremmedarbeidere utgjør en spesielt sårbar gruppe i fare for å bli utnyttet og diskriminert. Fagforeningsrettigheter blir ikke respektert i Kina, og det skjer brudd i Taiwan.¹⁵⁰

Hvis hoppetau fra Kina eller Taiwan inneholder bomull, kommer denne sannsynligvis fra fabrikker i India, Pakistan eller Vietnam. Det er risiko for barnarbeid¹⁶⁰, tvangsarbeid, seksuell trakassering og lav lønn¹⁶¹ i bomullsspinnerier i India,¹⁶² og risiko for tvangsarbeid i bomullsspinnerier i Pakistan.¹⁶³ Fagforeningsrettigheter blir lite respektert i alle de tre viktigste landene som leverer bomullstråd.¹⁶⁴

Hvis det brukes bomull, er det risiko knyttet til farmene der den er dyrket, som trolig vil være i India eller Kina. Risikoen for bruk av barnarbeid er høy, spesielt i India.¹⁶⁵ I India risikerer bomullsfarmere å komme inn i en sirkel med uhåndterbar gjeld, spesielt de som dyrker genmodifisert bomull. 270 000 bomullsfarmere begikk selvmord i India mellom 1995 og 2014.¹⁶⁶ Fagforeningsrettigheter blir ofte ikke respektert i Kina og India, og ikke fullt ut respektert i Brasil.¹⁶⁷

Informasjon om risiko knyttet til olje for plastproduksjon finnes i de forrige delkapitlene.

Helse og sikkerhet

Hoppetau fra Kina eller Taiwan inneholder plastkomponenter som sannsynligvis er produsert i Kina eller Taiwan (eller noen ganger i Europa eller Japan). For dem som kommer fra høyrisikoland, er det svært høy risiko for alvorlige helsekonsekvenser blant personer som arbeider i plastindustrien, som følge av dårlig ledelse og mangel på ventilasjon og verneutstyr.¹⁶⁸ Det er fare for branner og eksplosjoner i fabrikker som produserer plast, samt risiko for luftforurensning og forurensning av jord og vann fra avløpsvann.¹⁶⁹ Mange små kjemiske fabrikker i Kina har blitt stengt nylig for å prøve å redusere luftforurensningen, inkludert fabrikker som produserer polyetylen.¹⁷⁰ Plastindustrien er den viktigste kilden til industriell luftforurensning i Taiwan.¹⁷¹

Plantevernmidler brukes ofte i overdreven grad i bomullsåkrene i India og Kina (eller falske plantevernmidler som brukes i India¹⁷²), med negative virkninger på miljø og helse.¹⁷³

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

Hvis det er brukt tre, har det trolig blitt hentet fra Norge, Polen eller Russland. For tømmer fra Russland er det en risiko for at tømmeret har vært hogd ulovlig, at helse- og sikkerhetslovgivningen ikke ble fulgt under hogsten, og at hogsten bryter med retten til urfolk.¹⁷⁴ Det er også risiko for at fremmedarbeidere blir utnyttet.^{175,176}

Hvis kulelagre brukes, er det sannsynlig at jernet kom fra Australia, Brasil, Kina eller India. Det er risiko for usikker arbeidspraksis i jernmalmgruver i Brasil, Kina og India. Mangel på sikkerhet er et stort problem, som har resultert i mange dødsfall for eksempel i den kinesiske gruveindustrien.¹⁷⁷ Miljøbelastninger er også et problem. I 2015 brast det en demning ved en søppelplass for gruveavfall tilhørende et gruveselskap i Brasil, og forårsaket en av de verste miljøkatastrofene i landets historie. 19 mennesker ble drept.¹⁶⁸

Det er en risiko for at gruvedrift i Brasil finner sted uten frivillig og informert forhåndssamtykke fra urbefolkningen.¹⁷⁸ Det har kommet rapporter om gjeldsarbeid i gruver i India,¹⁷⁹ selv om de fleste rapportene angår gruvedrift etter leire, og ikke jernmalm. Gruvedrift i høyrisikomiljøer har også vært knyttet til seksuell utnytting og misbruk av kvinner i omkringliggende områder.¹⁸⁰

Leker

Total risiko	Montering	Komponenter	Råvarer
Høy	Høy	Høy	Høy

Montering	Kina, Hong Kong, Tsjekkia, Tyskland, USA, Mexico, Indonesia, Vietnam ²¹³
Komponent	<p>Termoplast: Kina, Tyskland, Italia, USA, Japan²¹⁴</p> <p>Stål/aluminium: Kina, Russland, Norge, De forente arabiske emirater, Canada, India, Japan, Tyskland, USA, Tyrkia, Sør-Korea²¹⁵</p> <p>Tekstil: Kina, India, Sør-Korea, Indonesia Taiwan, USA¹⁸¹</p>
Råvare	<p>Tre: Europeiske land, Nord-Amerika, Australia, New Zealand (bøk), Kina, Japan, Chile, Mexico, New Zealand (bambus)²¹⁷ De viktigste produsentene av rundtømmer er også USA, Kina, Canada, Russland og Brasil.²¹⁸</p> <p>Olje: Saudi-Arabia, Russland, De forente arabiske emirater, Canada, Nigeria¹⁸²</p> <p>Jernmalm: Kina, Brasil, Australia, Russland¹⁸³</p> <p>Kobber: Chile, Kongo, Kina, Peru, USA¹⁸⁴</p> <p>Bauksitt: Australia, Jamaika, Brasil, Guinea, India, Kina¹⁸⁵</p> <p>Gummi (lateks og syntetisk): Indonesia, Malaysia, Thailand, Sør-Korea, Vietnam¹⁸⁶</p> <p>Bomull: USA, India, Australia, Usbekistan, Brasil¹⁸⁷</p>

Produktet

Leker dekker en stor mengde forskjellige produkter, for eksempel byggeklosser, dukker, utstoppede dyr, lekebiler (match box) og dyrefigurer. Råvarene omfatter ulike typer termoplast (for eksempel polyetylen, ABS, polypropylen, PVC¹⁸⁸), gummi, tre (for eksempel bøk¹⁸⁹ eller bambus) tekstiler av polyester og bomull, metaller som stål og aluminium, og andre tilsetningsstoffer og mykner som bisfenol A og ftalater.¹⁹⁰ Plantebaserte leker er også tilgjengelig på markedet, og kan for eksempel være laget av gummitre.¹⁹¹ Produksjonen av leker er arbeidsintensiv og krever flere trinn, inkludert støpning, oppvarming og avkjøling av plastdeler, skjæring, sying, montering, maling og beskjæring.¹⁹²

Leverandørkjeden

Kina dominerer markedet for produksjon av leker, og står for 70–80 prosent av verdensproduksjonen.¹⁹³ Kina har imidlertid mistet noen av produsentene til andre asiatiske regioner (men også til Mexico) de siste årene.¹⁹⁴ Komponenter og råvarer kan være hentet fra et stort antall forskjellige land og regioner. Ettersom Kina er storprodusent av flere materialer, er det sannsynlig at de leverer til sitt eget innenlandske marked.

Risiko

Menneskerettigheter og arbeidsforhold

Den kinesiske lekeindustrien er kjent for negativ påvirkning på menneske- og arbeidstakerrettigheter, med rapporter om både tvangsarbeid og barnarbeid.¹⁹⁵ I likhet med industrien i Kina generelt, er lekeindustrien forbundet med lav lønn, urimelig overtid (arbeiderne jobber opptil 14 timer i døgnet i høysesongen), tvungen overtid, mangel på fagforeningsrettigheter og kortsiktige kontrakter. Internt fordrevne fremmedarbeidere fra landdistriktene blir diskriminert og er spesielt eksponert for utnyttning. Arbeidstakernes sovesaler er ofte små og uhygieniske.¹⁹⁶ Det blir også rapportert om utnyttning av studentarbeidere i lekeindustrien.¹⁹⁷

Arbeidere i andre østasiatiske land som også produserer leker for verdensmarkedet, møter liknende problemer. Kina og Vietnam tillater bare medlemskap i statlige fagforeninger, og har ikke ratifisert ILO-kjernekonvensjonene om fagforeningsrettigheter, kollektive forhandlinger og tvangsarbeid. Det er rapporter som synliggjør hvordan fagforeningsledere og aktivister blir fengslet.¹⁹⁸ Selv om loven tillater det, har fagforeninger begrenset innflytelse i Indonesia. Sør-Korea (med et høyt antall fremmedarbeidere) og Mexico har også restriksjoner i fagforeningsrettighetene, sammen med trakassering og fagforeningsfiendtlige aktiviteter.¹⁹⁹²⁰⁰²⁰¹

På et råstoffnivå, er risikoen knyttet til utvinning av metallmalm, olje, bomull og tre. Utvinning av kobber, jern og bauksitt omfatter sosial risiko og miljørisiko i land som Kina, Russland, Chile, Peru, India, Kongo, Zambia og Brasil. Risikoene omfatter farlige arbeidsforhold, urimelig overtid, lave lønninger og fagforeningsfiendtlige aktiviteter, og i enkelte områder, tvangsarbeid og smugling (for eksempel i Peru).²⁰² Barnarbeid er også en risiko i land som Kongo og India.²⁰³

Gummiproduksjon omfatter risiko for barnarbeid, tvangsarbeid, inndragning av passene til fremmedarbeiderne, tøffe arbeidsforhold, landrov, lav lønn samt eksponering for paraquat (et kreftfremkallende plantevernmiddel) og mangel på fagforeningsrettigheter i mange av produksjonslandene.²⁰⁴

Bomullsproduksjon innebærer en høy risiko for bruk av barnarbeid og tvangsarbeid i land som India og Usbekistan.²⁰⁵ Indiske bomullsfarmere risikerer å ende opp med gjeld, spesielt de som dyrker genmodifisert bomull.²⁰⁶

Tre fra Russland og Kina er også forbundet med risiko for ulovlig hogst og tøffe arbeidsforhold. Tvangsarbeid er en annen risiko i skogbrukssektoren, både i Russland og Brasil, samt i utnyttningen av fremmedarbeidere.²⁰⁷

Informasjon om risiko knyttet til olje for plastproduksjon finnes i de forrige delkapitlene.

Helse og sikkerhet

Det er også bekymringer rundt helse og sikkerhet ved produksjon og montering av lekekomponenter, spesielt i land med utilstrekkelige sikkerhetsrutiner og hvor bruk av personlig verneutstyr er begrenset, som for eksempel i Kina. Under produksjon av termoplastdeler, brukes det tunge maskiner som øker risikoen for arbeidsrelaterte skader, ulykker og at arbeidstakerne blir eksponert for høy støy. Det brukes høye temperaturer i prosessen, og det er risiko for brannskader, eksplosjoner og brann.²⁰⁸ Det er også risiko for eksponering for giftige og kreftfremkallende kjemikalier.

Arbeidsmiljøer for tekstilproduksjon er vanligvis farlige og primitive, og industrien håndterer en lang rekke ulike materialer og stoffer.²⁰⁹ Helse og sikkerhet er også en risiko i spraymaling av leker hvis det ikke blir brukt verneutstyr.²¹⁰ Plantevernmidler brukes ofte i overdreven grad i bomullsåkrene i India og Kina (eller falske plantevernmidler som brukes i India²¹¹), med negative virkninger på miljø og helse.²¹²

Påvirkning på miljø og lokalsamfunn

Ved mangelfull avfallshåndteringen under plastproduksjon er det risiko for kjemikalielekkasje til omkringliggende vann, noe som kan gi negative virkninger på lokalsamfunnets tilgang til rent vann i området, samt helsekonsekvenser.²¹³ Lignende bekymringer er også relevant for kinesiske anlegg for stålproduksjon, som også er store luftforurensere og bidragsyttere til utslipp av klimagasser.²¹⁴ I tillegg finnes det også ulovlige anlegg for stål i Kina, og disse utgjør en annen risiko ettersom de er uregulert på grunn av korrupsjon, med farlige arbeidsforhold og miljøpåvirkninger som konsekvens.²¹⁵

Problemer knyttet til landrettigheter og tvungen flytting er til stede ved gruvedrift, og urfolksrettigheter blir ofte undertrykket når det etableres gruver.²¹⁶ Gruvedrift fører til negative miljøbelastninger ved for eksempel kobberutvinning, der det produseres store mengder av noen ganger giftig avfall som kan skade omkringliggende land, vann, dyr og planter. Gruvedrift er generelt også vannintensivt, og finner noen ganger sted i områder som er utsatt for vannmangel.²¹⁷

Kilder

- ¹ Institute for Global Labour and Human Rights, [Dirty Toys made in China](#), 2015
- ² Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för Lek-, sport- och hobbyartiklar](#), 2021
- ³ Upphandlingsmyndigheten, [Riskanalys för Lek-, sport- och hobbyartiklar](#), 2021
- ⁴ Amfori, Hentet fra <https://www.amfori.org/>
- ⁵ Sedex, Hentet fra <https://www.sedex.com/>
- ⁶ SAI Social Accountability Standard, About SA8000, Hentet fra <https://sa-intl.org/programs/sa8000/>
- ⁷ World Federation of the Sporting Goods (WFSGI), Hentet fra <https://wfsgi.org/>
- ⁸ Toy Industries of Europe, Hentet fra <https://www.toyindustries.eu/>
- ⁹ ICTI Ethical Toy Program, Hentet fra <https://www.ethicaltoyprogram.org/en/>
- ¹⁰ Forest Stewardship Council, Hentet fra <https://fsc.org/en>
- ¹¹ Svanemerket, Hentet fra <https://svanemerket.no/>
- ¹² Global Organic Textile Standard, Hentet fra <https://global-standard.org/>
- ¹³ Analyse av husker mulig å kjøpe via www.amazon.co.uk og www.toyrus.com
- ¹⁴ Analyse av husker mulig å kjøpe via www.amazon.co.uk og www.toyrus.com
- ¹⁵ UN Comtrade, [Norway's official customs statistics](#), 2016; Informasjon fra tre norske leverandører av lekeutstyr støtter opp om dette. En større sports- og lekeutstyr forhandler får sine sklier fra Tyskland (og fra Norge). Kompan, en forhandler av lekeplassutstyr i Norge, får sine husker og sklier fra deres egen fabrikk i Tsjekkia. Lekolar, en forhandler av lekeutstyr og andre varer får sine plastikk sklier fra Sverige.
- ¹⁶ UN Comtrade, [Germany's and Netherland's official customs statistics](#), 2016
- ¹⁷ UN Comtrade, [eastern European country's official customs statistics](#), 2016
- ¹⁸ UN Comtrade, [Germany's and Netherland's official customs statistics](#), 2016
- ¹⁹ UN Comtrade, [Germany's and Netherland's official customs statistics](#), 2016
- ²⁰ UN Comtrade, [Germany's and Netherland's official customs statistics](#), 2016
- ²¹ UN Comtrade, [Germany's and Netherland's official customs statistics](#), 2016
- ²² For eksempel, ITUC, Survey of violations of trade union rights in [Poland](#), 2016-2017, World Economy, Ecology and Development, Working Conditions and Economic Development in ICT Production in Central and Eastern Europe 2010
- ²³ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [Brazil](#), [Poland](#) and other countries, 2016-2017
- ²⁴ South China Morning Post, ['Low pay, long hours': life inside factory that supplied Ivanka Trump brand in China](#), 2017-06-28; The Guardian, [The grim truth of Chinese factories producing the west's Christmas toys](#),
- ²⁵ -12-04; China Labor Watch, [Minimum wage standards in China](#), 2016; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996; Ressources Humaines Sans Frontière, [Forced labour in Taiwan](#), Hentet 2017-11-03
- ²⁶ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [China](#) and [Taiwan](#), 2016-2017
- ²⁷ Swedwatch, Riskanalys på byggmaterial och byggprodukter, 2017
- ²⁸ Mining Technology, [China's appalling mining death rate – dealing with 'disorderly' management](#) 2012-10-31
- ²⁹ Enact Sustainable strategies, 2017. Riskanalys: Röntgenutrustning. <https://www.xn--hllbarupphandling-8qb.se/lista-kategorier/file/84-riskanalys-roentgenutrustning>, s 14.
- ³⁰ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [China](#), 2016-2017
- ³¹ China Labour Bulletin, Wages and employment, Hentet 2017-12-12, US Department of Labor, List of Goods being produced by Child Labour or Forced Labour, Hentet 2017-12-12
- ³² International Agency for Research on Cancer, [IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans, No. 100F: Occupational exposures in the rubber-manufacturing industry](#), 2012
- ³³ US Department of Labor, [Report on child labor, Thailand](#), 2012; ILO, [Combating the worst forms of child labour in shrimp and seafood processing areas in Thailand](#), 2016; Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ³⁴ Human Rights Watch, [From the tiger to the crocodile: Abuse of migrant workers in Thailand](#), 2010
- ³⁵ Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ³⁶ Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ³⁷ Nederland MVO, CSR Risk [Russian Federation](#), Freedom House, Freedom in the World 2013 - Russia, Hentet 11-01 Eurasia Foundation, [Protection the rights of migrant workers in Russia](#), 2013;
- ³⁹ NEPCon, Sourcing Hub, [Timber legality risk assessment for Belarus](#), 2017-11-01
- ⁴⁰ Working Group on Development and Environment in the Americas, [Trade, Foreign Investment and the Environment: The Brazilian Experience](#), June 2004

-
- ⁴¹ The Guardian, [Story of cities #20: the secret history of Magnitogorsk, Russia's steel city](#), 2016-04-12
- ⁴² FIDH, Worldwide Movement for Human Rights, [How much are human rights worth in the Brazilian mining and steel industry?](#), 2011-05-18
- ⁴³ The Guardian, [Story of cities #20: the secret history of Magnitogorsk, Russia's steel city](#), 2016-04-12
- ⁴⁴ Enact Sustainable Strategies, Riskanalys: instrument, 2017
- ⁴⁵ Utrikesdepartementet, [Mänskliga rättigheter i Saudiarabien 2011](#) Hentet 2017-10-27; ILO, Working Paper No. 267, [Working conditions of contract workers in the oil and gas industries](#), 2010; The Degradation of Work, Oil and Casualization of Labor in the Niger Delta, 2010; Oil price.com, [Nigerian Oil Workers Go On Strike, Stop Production At Several Flow Stations](#), 2017; The Guardian, [Shell Nigeria oil spill '60 times bigger than claimed'](#), 2012-04-23
- ⁴⁶ NEPCon, Sourcing Hub, [Timber legality risk assessment for Russia](#), 2017-11-01
- ⁴⁷ Human Rights Watch, World Report 2017, Brazil, Hentet 2017-11-03; Conectas Human Rights, Brazil denounced in OAS for Doce river tragedy, Hentet 2017-11-03
- ⁴⁸ Conectas Human Rights, [Brazil denounced in OAS for Doce river tragedy](#), Hentet 2017-11-03
- ⁴⁹ Topical research digest: human rights and contemporary slavery, [Bonded labour in India](#), Hentet 2017-11-03
- ⁵⁰ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [China](#), [India](#) and [Brazil](#), 2016-2017
- ⁵¹ Wday, [The Bakken's dirty secret: sex trafficking has growing precense in oil patch experts say](#) 2014-05-06, Al Jazeera, [The Dark side of the oil boom: Human trafficking in the Heartland](#), 2014-04-28, Columbia law school, Righting wrongs? [Barrick Gold's remedy mechanism for sexual violence in Papua New Guinea](#) November 2015
- ⁵² World Atlas, quoting statistics from FAOSTAT, 10 Countries With Largest Soybean Production, Hentet 17-11-16; NEPCon, Sourcing Hub, legal, environmental and social risk assessment for soy in Brazil, 2017-06-19
- ⁵³ World Corn Production.com, World Corn Production 2017/2018, Hentet 17-11-16
- ⁵⁴ World Atlas, Top Cassava Producing Countries In The World, Hentet 17-11-16
- ⁵⁵ Noen matter er lagd fra 'benefoam', som delvis er lagd fra mais eller tapioka (Ingredient, [Evolving biopolymers](#), Hentet 2017-11-16) eller delvis lagd fra soya (Worldwise, [EcoAdvantages](#), Hentet 17-11-16)
- ⁵⁶ Analyse av tykke gymmattere mulig å kjøpe via [www.decathlon.co.uk](#) og [www.amazon.co.uk](#)
- ⁵⁷ Analyse av tykke gymmattere mulig å kjøpe via <https://www.sportsdirect.com/> og [www.decathlon.co.uk](#).⁴⁷ UN Comtrade, [Norway's official customs statistics](#), 2016; Intervjuer med to norske selskaper støtter opp om dette. Lekolar, en forhandler av lekeutstyr og andre varer sourcer plastikktrekk og skum til sine gymmatter fra en fabrikk i Sverige. En annen stor norsk sports- og lekeutstyr forhandler sourcer sine gymmatter fra Europe (Frankrike, Sveits, Øst-Europa) og fra Kina.
- ⁵⁸ Beskrivelse av leverandørkedjen til et større norsk sports- og lekeutstyr selskap, som får sine landingsmatter fra Frankrike og Øst- Europe, og sine yoga og pilates matter fra Kina and Sveits.
- ⁵⁹ UN Comtrade, [Norway's official customs statistics](#), 2016; Intervjuer med to norske selskaper støtter opp om dette. Lekolar, en forhandler av lekeutstyr og andre varer sourcer plastikktrekk og skum til sine gymmatter fra Sverige. En annen stor norsk sports- og lekeutstyr selskap sourcer sine europeiske gymmatter fra Frankrike, Sveits og Øst-Europa).
- ⁶⁰ UN Comtrade, [EU official customs statistics](#), 2016
- ⁶¹ UN Comtrade, [China's and Taiwan's official customs statistics](#), 2016
- ⁶² China Labor Watch, [reports on toy factories in China](#), Hentet 2017-11-02; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996
- ⁶³ Topical research digest: Human rights and contemporary slavery, [The dark side of labour in China](#), Hentet 2017-11-02
- ⁶⁴ International Journal of Occupational and Environmental Health, [Occupational Health and Safety in China](#), Oct/Dec 2003; Labor Watch Pakistan, [Safety at workplace](#), 2015-08-24
- ⁶⁵ South China Morning Post, ['Low pay, long hours': life inside factory that supplied Ivanka Trump brand in China](#), 2017-06-28; The Guardian, [The grim truth of Chinese factories producing the west's Christmas toys](#), 2016-12-04; China Labor Watch, [Minimum wage standards in China](#), 2016; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996; Ressources Humaines Sans Frontière, [Forced labour in Taiwan](#), Hentet 2017-11-03
- ⁶⁶ China Labour Bulletin, [Migrant workers and their children](#), Hentet 2017-11-30
- ⁶⁷ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [China](#) and [Taiwan](#), 2016-2017
- ⁶⁸ Utrikesdepartementet, [Mänskliga rättigheter i Saudiarabien 2011](#), Hentet 2017-10-27; ILO, Working Paper No. 267, [Working conditions of contract workers in the oil and gas industries](#), 2010; The Degradation of Work, Oil and Casualization of Labor in the Niger Delta, 2010; Oil price.com, [Nigerian Oil Workers Go On Strike, Stop Production At Several Flow Stations](#), 2017; The Guardian, [Shell Nigeria oil spill '60 times bigger than claimed'](#), 2012-04-23
- ⁶⁹ Wday, [The Bakken's dirty secret: sex trafficking has growing precense in oil patch experts say](#) 2014-05-06, Al Jazeera, [The Dark side of the oil boom: Human trafficking in the Heartland](#), 2014-04-28, Columbia law school, Righting wrongs? [Barrick Gold's remedy mechanism for sexual violence in Papua New Guinea](#) November 2015
- ⁷⁰ Maplecroft, Risk calculators and dashboards, [Climate change will push more children into work](#), 2010
- ⁷¹ NEPCon, Sourcing Hub, [legal, environmental and social risk assessment for soy in Brazil](#), 2017-06-19

- ⁷² Upphandlingsmyndigheten, [Risker i upphandling av varor inom städ och kemikalier](#), 2016, Pulitzer Center, [India: The Toxic Price of Leather](#), 2017-10-03, ITUC, [Toxic work stop deadly exposure today](#), 2015-04-09
- ⁷³ ICIS, Asian Chemical Connections, [China's War On Air Pollution Causes Major Chemicals Shortages](#), 2017-0905
- ⁷⁴ Archives of Environmental Health, [Association between petrochemical air pollution and adverse pregnancy outcomes in Taiwan](#), Sep/Oct 2002
- ⁷⁵ Taipei Times, [Police Block protesters from FPG](#) 2014-04-24
- ⁷⁶ ITUC, [Survey of violations of trade union rights](#), 2016-2017
- ⁷⁷ Utrikesdepartementet, [Mänskliga rättigheter i Saudiarabien 2011](#), Hentet 2017-10-27; ILO, Working Paper No. 267, [Working conditions of contract workers in the oil and gas industries](#), 2010; The Degradation of Work, Oil and Casualization of Labor in the Niger Delta, 2010; Oil price.com, [Nigerian Oil Workers Go On Strike, Stop Production At Several Flow Stations](#), 2017; The Guardian, [Shell Nigeria oil spill '60 times bigger than claimed'](#), 2012-04-23
- ⁷⁸ NEPCon, Sourcing Hub, [legal, environmental and social risk assessment for soy in Brazil](#), 2017-06-19
- ⁷⁹ UN Comtrade, [Pakistan's and China's official customs statistics](#), 2016
- ⁸⁰ Chemical Economics Handbook, [Natural rubber](#), Hentet 2017-11-01
- ⁸¹ National Cotton Council of America, [Production ranking](#), 2016
- ⁸² Football Bible, [What is a soccer ball made of](#); The Centre for Sports Engineering Research, [How are footballs made](#); Soccer Ball World, http://www.soccerballworld.com/Soccer_Ball_Construction.htm, Hentet 2017-11-01
- ⁸³ Duke University Sociology course materials, [The Rubber Basketball Construction Process](#); How Products are Made, [Basketball](#); LiveStrong.com, [What makes up a basketball](#), Hentet 2017-11-01
- ⁸⁴ UN Comtrade, [Norway's official customs statistics](#), 2016; Intervjuer med to norske selskaper støtter opp om dette. Lekolar, en forhandler av lekeutstyr og andre varer, får sine baller fra en fabrikk i Kina, som også får plastkomponentene fra Kina. En annen norsk sports- og lekeforhandler får mesteparten av deres fotballer fra Pakistan, og en mindre andel fra India.
- ⁸⁵ ILRF, [Missed the goal for workers](#), publisert 2010
- ⁸⁶ Wall Street Journal, [A soccer sore point](#), 2010-04-28
- ⁸⁷ UN Comtrade, [Pakistan's and China's official customs statistics](#), 2016
- ⁸⁸ UN Comtrade, [Pakistan's and China's official customs statistics](#), 2016
- ⁸⁹ UN Comtrade, [Pakistan's and China's official customs statistics](#), 2016
- ⁹⁰ UN Comtrade, [Pakistan's and China's official customs statistics](#), 2016
- ⁹¹ International Labor Rights Forum, [Missed the Goal for Workers: the Reality of Soccer Ball Stitchers in Pakistan, India, China and Thailand](#), 2010-06-07; China Labor Watch, [reports on toy factories in China](#)
- ⁹² International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996
- ⁹³ Topical research digest: Human rights and contemporary slavery, [The dark side of labour in China](#)
- ⁹⁴ Labour Watch Pakistan, [Bonded and forced labour in Pakistan](#), 2011-04-11
- ⁹⁵ The Guardian, [Football ban sends child workers into worse jobs](#), 2001-04-25; Human Rights and Business Dilemmas Forum, [Child labour](#), Hentet 2017-12-04; CNN, [Pakistan soccer ball industry seeks end to child labor](#), 1998-04-09
- ⁹⁶ ILRF, [Missed the Goal for Workers: The Reality of Soccer Ball Stitchers in Pakistan, India, China and Thailand](#), publicerad juni 2010, https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/101431/ILRF_SoccerReport2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- ⁹⁷ US Department of Labor, [List of goods produced by child labor or forced labor](#), Hentet 2017-11-02; Maplecroft, Risk calculators and dashboards, [Climate change will push more children into work](#), 2010⁹³ The Guardian, [India's clothing workers: 'They slap us and call us dogs and donkeys'](#), 2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/nov/25/india-clothing-workers-slave-wages>
- ⁹⁸ Reuters, [Scale of child slavery "shocking" in India's spinning mills: research](#), 2016; BBC, [India's exploited child cotton workers](#), 2012-01-19
- ⁹⁹ US Department of Labor, [List of goods produced by child labor or forced labor](#), Hentet 2017-11-02⁹⁶ ITUC, [Survey of violations of trade union rights in India, China and Pakistan](#), 2016-2017 ITUC, [Survey of violations of trade union rights, India](#), 2016-2017
- ¹⁰⁰ CSR Academy, [Combating child labor in the supply chain in India](#), 2013; Maplecroft, Risk calculators and dashboards, [Climate change will push more children into work](#), 2010
- ¹⁰¹ The Guardian, [India's farmer suicides: are deaths linked to GM cotton?](#), 2014-05-05
- ¹⁰² US Department of Labor, [Report on child labor, Thailand](#), 2012; ILO, [Combating the worst forms of child labour in shrimp and seafood processing areas in Thailand](#), 2016; Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ¹⁰³ Human Rights Watch, [From the tiger to the crocodile: Abuse of migrant workers in Thailand](#), 2010
- ¹⁰⁴ Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ¹⁰⁵ Utrikesdepartementet, [Mänskliga rättigheter i Saudiarabien 2011](#) Hentet 2017-10-27; ILO, Working Paper No. 267, [Working conditions of contract workers in the oil and gas industries](#), 2010; The Degradation of Work,

-
- Oil and Casualization of Labor in the Niger Delta, 2010; Oil price.com, [Nigerian Oil Workers Go On Strike, Stop Production At Several Flow Stations](#), 2017, The Guardian, [Shell Nigeria oil spill '60 times bigger than claimed'](#), 2012-04-23
- ¹⁰⁶ International Journal of Occupational and Environmental Health, [Occupational Health and Safety in China](#), Oct/Dec 2003; Labor Watch Pakistan, [Safety at workplace](#), 2015-08-24
- ¹⁰⁷ South China Morning Post, ['Low pay, long hours': life inside factory that supplied Ivanka Trump brand in China](#), 2017-06-28; The Guardian, [The grim truth of Chinese factories producing the west's Christmas toys](#), 2017-12-04; China Labor Watch, [Minimum wage standards in China](#), 2016; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996
- ¹⁰⁸ -12-04; China Labor Watch, [Minimum wage standards in China](#), 2016; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996
- ¹⁰⁹ Upphandlingsmyndigheten, [Risker i upphandling av varor inom städ och kemikalier](#), 2016, Pulitzer Center, [India: The Toxic Price of Leather](#), 2017-10-03, ITUC, [Toxic work stop deadly exposure today](#), 2015-04-09
- ¹¹⁰ Upphandlingsmyndigheten, [Risker i upphandling av varor inom städ och kemikalier](#), 2016, Pulitzer Center, [India: The Toxic Price of Leather](#), 2017-10-03, ITUC, [Toxic work stop deadly exposure today](#), 2015-04-09
- ¹¹¹ Reuters, [Fake pesticides endanger crops and human health in India](#), 2015-11-20
- ¹¹² International Journal of Applied Research, [Bt cotton in India, pesticide use and environmental impact in India](#), 2016; International Journal of Occupational and Environmental Health, [Acute pesticide poisoning among female and male cotton growers in India](#), 2005; Journal of Developmental Economics, [Risk preferences and pesticide use by cotton farmers in China](#), 2013
- ¹¹³ Danwatch, [Do you use rubber?](#), Jan 2013
- ¹¹⁴ Utrikesdepartementet, [Mänskliga rättigheter i Saudiarabien 2011](#) Hentet 2017-10-27; ILO, Working Paper No. 267, [Working conditions of contract workers in the oil and gas industries](#), 2010; The Degradation of Work, Oil and Casualization of Labor in the Niger Delta, 2010; Oil price.com, [Nigerian Oil Workers Go On Strike, Stop Production At Several Flow Stations](#), 2017, The Guardian, [Shell Nigeria oil spill '60 times bigger than claimed'](#), 2012-04-23
- ¹¹⁵ Mining Technology, [Bauxite behemoths: the world's biggest bauxite producers](#), 2014-05-26; US Geological Survey, [Bauxite and alumina](#), Jan 2017
- ¹¹⁶ Malaysia er den største leverandøren av bauxite til Kina. Business and human rights centre, [Malaysia bans bauxite mining for 3 months to curb environmental & health impacts; tighter rules sought](#), 2016-01-12
- ¹¹⁷ US Geological Survey, [Titanium mineral concentrates](#), Jan 2017
- ¹¹⁸ UN Comtrade, [China's official customs statistics](#), 2016
- ¹¹⁹ Analyse av tennis racketer som kan kjøpes via <https://www.sportsdirect.com/> og www.decathlon.co.uk.
- ¹²⁰ Analyse av badminton racketer som kan kjøpes via <https://www.sportsdirect.com/> og www.decathlon.co.uk.
- ¹²¹ UN Comtrade, [Norway's official customs statistics](#), 2016. Intervju med en stor norsk sports- og lekeutstyr forhandler støtter opp om dette. De får sine tennis og badminton racketer fra Kina.
- ¹²² UN Comtrade, [China's official customs statistics](#), 2016
- ¹²³ China Labor Watch, [reports on toy factories in China](#), Hentet 2017-11-02; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996
- ¹²⁴ Topical research digest: Human rights and contemporary slavery, [The dark side of labour in China](#), Hentet 2017-11-02
- ¹²⁵ International Journal of Occupational and Environmental Health, [Occupational Health and Safety in China](#), Oct/Dec 2003; Labor Watch Pakistan, [Safety at workplace](#), 2015-08-24
- ¹²⁶ South China Morning Post, ['Low pay, long hours': life inside factory that supplied Ivanka Trump brand in China](#), 2017-06-28; The Guardian, [The grim truth of Chinese factories producing the west's Christmas toys](#), 2017-12-04; China Labor Watch, [Minimum wage standards in China](#), 2016; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996
- ¹²⁷ -12-04; China Labor Watch, [Minimum wage standards in China](#), 2016; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996
- ¹²⁸ China Labour Bulletin, [Migrant workers and their children](#), Hentet 2017-11-30
- ¹²⁹ ITUC, Survey of violations of trade union rights in China, 2016-2017
- ¹³⁰ Upphandlingsmyndigheten, [Risker i upphandling av varor inom städ och kemikalier](#), 2016, Pulitzer Center, [India: The Toxic Price of Leather](#), 2017-10-03, ITUC, [Toxic work stop deadly exposure today](#), 2015-04-09
- ¹³¹ Wday, [The Bakken's dirty secret: sex trafficking has growing precense in oil patch experts say](#) 2014-05-06, Al Jazeera, [The Dark side of the oil boom: Human trafficking in the Heartland](#), 2014-04-28, Columbia law school, [Righting wrongs? Barrick Gold's remedy mechanism for sexual violence in Papua New Guinea](#) November 2015
- ¹³² Utrikesdepartementet, [Mänskliga rättigheter i Saudiarabien 2011](#), Hentet 2017-10-27; ILO, Working Paper No. 267, [Working conditions of contract workers in the oil and gas industries](#), 2010; The Degradation of Work, Oil and Casualization of Labor in the Niger Delta, 2010; Oil price.com, [Nigerian Oil Workers Go On Strike, Stop Production At Several Flow Stations](#), 2017; The Guardian, [Shell Nigeria oil spill '60 times bigger than claimed'](#), 2012-04-23
- ¹³³ Upphandlingsmyndigheten, [Risker i upphandling av varor inom städ och kemikalier](#), 2016, Pulitzer Center, [India: The Toxic Price of Leather](#), 2017-10-03, ITUC, [Toxic work stop deadly exposure today](#), 2015-04-09
- ¹³⁴ ICIS, Asian Chemical Connections, [China's War On Air Pollution Causes Major Chemicals Shortages](#), 2017-0905

-
- ¹³⁵ Archives of Environmental Health, [Association between petrochemical air pollution and adverse pregnancy outcomes in Taiwan](#), Sep/Oct 2002
- ¹³⁶ Financial Times, [China's environmental clean-up to have big impact on industry](#), 2017-05-22
- ¹³⁷ Reuters, [China Hongqiao shuts down aluminium smelting pots for winter](#), 2017-11-15; Metal Miner, [Beijing Proposes Massive Idling of Chinese Smelters to Combat Pollution](#), 2017-02-08
- ¹³⁸ Greenspec, [Steel production & environmental impact](#), Hentet 2017-11-17
- ¹³⁹ The Wilderness Society, [Bauxite mining threatens Wild Rivers](#) 2015-07-31; Naturskyddsforeningen, [Bra Miljöval – Kriterier 2013:4](#) 2013
- ¹⁴⁰ Business and human rights centre, [Malaysia bans bauxite mining for 3 months to curb environmental & health impacts; tighter rules sought](#), 2016-01-12; Asian correspondent, [China's demand for aluminium is poisoning Southeast Asia](#), 2015-09-14; Reuters, [Malaysia's bauxite exports rise despite mining ban](#), 2017-07-06; BBC, [Bauxite in Malaysia: The environmental cost of mining](#), 2016-01-19
- ¹⁴¹ Reuters, [Alumina shortages to increase as Chinese crackdown bites](#), 2017-10-19; Industrial Minerals, [Environmental tax to end era of cheap Chinese minerals](#), 2017-06-30; Asociación Nacional de Fabricantes de Productos Refractarios, Materiales y Servicios Afines, [Massive production shutdown in China lifts bauxite prices](#), 2017-06-05
- ¹⁴² Business and Human Rights, [After the Indabas: Where next for southern African mining and human rights?](#) Hentet 2017-11-16; Centre for Environmental Rights and six other NGOs, [Joint Stakeholders' Submission on: The threats to human rights from mining and coal-fired power production in South Africa](#), 2016-10-05
- ¹⁴³ Amnesty International, [South Africa 2016/2017](#), Hentet 2017-11-16
- ¹⁴⁴ Swedwatch, [Platinautvinning med risiko](#), 2013
- ¹⁴⁵ NEPCon, Sourcing Hub, [Timber legality risk assessment for Russia](#), 2017-11-01
- ¹⁴⁶ Nederland MVO, CSR Risk [Russian Federation](#), Freedom House, Freedom in the World 2013 - Russia, Hentet 2017-11-01
- ¹⁴⁷ Eurasia Foundation, [Protection the rights of migrant workers in Russia](#), 2013;
- ¹⁴⁸ National Cotton Council of America, [Production ranking for 2016](#)
- ¹⁴⁹ UN Comtrade, [EU's, China's and Taiwan's official customs statistics](#), 2016
- ¹⁵⁰ US Geological Survey, [Global iron ore production data; Clarification of reporting from the USGS](#), Feb 2017
- ¹⁵¹ Analyse av hoppetau mulig å kjøpe via <https://www.sportsdirect.com/> og www.decathlon.co.uk. ¹³⁹ UN Comtrade, [Norway's official customs statistics](#), 2016; Beskrivelse av leverandørkjeden til Lekolar, en forhandler av lekeutstyr og andre varer i Norge, mottatt 2017-11-22. Deres hoppetau er produsert i Kina, fra en fabrikk som får plastikkomponentene fra Kina.
- ¹⁵² UN Comtrade, [EU's, China's and Taiwan's official customs statistics](#), 2016
- ¹⁵³ UN Comtrade, [EU's, China's and Taiwan's official customs statistics](#), 2016
- ¹⁵⁴ UN Comtrade, [EU's, China's and Taiwan's official customs statistics](#), 2016
- ¹⁵⁵ China Labor Watch, [reports on toy factories in China](#), Hentet 2017-11-02; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996
- ¹⁵⁶ Topical research digest: Human rights and contemporary slavery, [The dark side of labour in China](#), Hentet 2017-11-02
- ¹⁵⁷ International Journal of Occupational and Environmental Health, [Occupational Health and Safety in China](#), Oct/Dec 2003; Labor Watch Pakistan, [Safety at workplace](#), 2015-08-24
- ¹⁵⁸ South China Morning Post, ['Low pay, long hours': life inside factory that supplied Ivanka Trump brand in China](#), 2017-06-28; The Guardian, [The grim truth of Chinese factories producing the west's Christmas toys](#), -12-04; China Labor Watch, [Minimum wage standards in China](#), 2016; International Labor Rights Forum, [Six cents an hour](#), 1996; Ressources Humaines Sans Frontière, [Forced labour in Taiwan](#), Hentet 2017-11-03 ¹⁵⁰ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [China and Taiwan](#), 2016-2017
- ¹⁶⁰ US Department of Labor, [List of goods produced by child labor or forced labor](#), Hentet 2017-11-02; Maplecroft, Risk calculators and dashboards, [Climate change will push more children into work](#), 2010
- ¹⁶¹ The Guardian, [India's clothing workers: 'They slap us and call us dogs and donkeys'](#), 2012
- ¹⁶² Reuters, [Scale of child slavery "shocking" in India's spinning mills: research](#), 2016; BBC, [India's exploited child cotton workers](#), 2012-01-19
- ¹⁶³ US Department of Labor, [List of goods produced by child labor or forced labor](#), Hentet 2017-11-02
- ¹⁶⁴ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [India, Vietnam and Pakistan](#), 2016-2017
- ¹⁶⁵ CSR Academy, [Combating child labor in the supply chain in India](#), 2013; Maplecroft, Risk calculators and dashboards, [Climate change will push more children into work](#), 2010
- ¹⁶⁶ The Guardian, [India's farmer suicides: are deaths linked to GM cotton?](#), 2014-05-05
- ¹⁶⁷ ITUC, Survey of violations of trade union rights in [China, India and Brazil](#), 2016-2017
- ¹⁶⁸ Upphandlingsmyndigheten, [Risker i opphandling av varer inom städ och kemikalier](#), 2016, Pulitzer Center, [India: The Toxic Price of Leather](#), 2017-10-03, ITUC, [Toxic work stop deadly exposure today](#), 2015-04-09

-
- ¹⁶⁹ Upphandlingsmyndigheten, [Risker i upphandling av varor inom städ och kemikalier](#), 2016, Pulitzer Center, [India: The Toxic Price of Leather](#), 2017-10-03, ITUC, [Toxic work stop deadly exposure today](#), 2015-04-09
- ¹⁷⁰ ICIS, Asian Chemical Connections, [China's War On Air Pollution Causes Major Chemicals Shortages](#), 2017-0905
- ¹⁷¹ Archives of Environmental Health, [Association between petrochemical air pollution and adverse pregnancy outcomes in Taiwan](#), Sep/Oct 2002
- ¹⁷² Reuters, [Fake pesticides endanger crops and human health in India](#), 2015-11-20
- ¹⁷³ International Journal of Applied Research, [Bt cotton in India, pesticide use and environmental impact in India](#), 2016; International Journal of Occupational and Environmental Health, [Acute pesticide poisoning among female and male cotton growers in India](#), 2005; Journal of Developmental Economics, [Risk preferences and pesticide use by cotton farmers in China](#), 2013
- ¹⁷⁴ NEPCon, Sourcing Hub, [Timber legality risk assessment for Russia](#), 2017-11-01
- ¹⁷⁵ Nederland MVO, CSR Risk [Russian Federation](#), Freedom House, Freedom in the World 2013 - Russia, Hentet 2017-11-01 Eurasia Foundation, [Protection the rights of migrant workers in Russia](#), 2013;
- ¹⁷⁶ Mining Technology, [China's appalling mining death rate – dealing with 'disorderly' management](#) 2012-10-31 ¹⁶⁸ Human Rights Watch, [World Report 2017, Brazil](#), Hentet 2017-11-03; Conectas Human Rights, [Brazil denounced in OAS for Doce river tragedy](#), Hentet 2017-11-03
- ¹⁷⁷ Conectas Human Rights, [Brazil denounced in OAS for Doce river tragedy](#), Hentet 2017-11-03
- ¹⁷⁸ Topical research digest: human rights and contemporary slavery, [Bonded labour in India](#), Hentet 2017-11-03
- ¹⁷⁹ Wday, [The Bakken's dirty secret: sex trafficking has growing precense in oil patch experts say](#) 2014-05-06, Al Jazeera, [The Dark side of the oil boom: Human trafficking in the Heartland](#), 2014-04-28, Columbia law school, [Righting wrongs? Barrick Gold's remedy mechanism for sexual violence in Papua New Guinea](#) November 2015
- ¹⁸⁰ Fibre2Fashion, [Soaring cotton prices benefits polyester fiber consumption](#), Hentet 2017-11-22, Nonwovens industry, [The Fiber Year Reports on 2016 World Fiber Market](#), 2017-05-23, Textile World, [Man-Made Fibers Continue To Grow](#), 2015-02-03
- ¹⁸¹ Råvarumarknaden.se, [USA passerade Saudiarabien som världens största oljeproducent](#), Hentet 2017-10-27
- ¹⁸² US Geological Survey, [Iron Ore](#), Hentet 2017-10-26 , U.S Geological Survey, [Iron ore](#) Hentet 2017-10-27
- ¹⁸³ U.S. Geological Survey, [Mineral Commodity Summaries, Copper January 2017](#)
- ¹⁸⁴ Index Mundi, [Bauxite production by country 2017-10-26](#)
- ¹⁸⁵ The Observatory of Economic Complexity, [Rubber and synthetic Rubber](#), Hentet 2017-11-20
- ¹⁸⁶ The Observatory of Economic Complexity, [Raw cotton](#), Hentet 2017-11-21
- ¹⁸⁷ Naturskyddsföreningen, [De vanligaste plasterna och tillsatämnen](#), Hentet 2017-11-20
- ¹⁸⁸ Se for exempel Brio, [Trä är själen i våra leksaker](#), Hentet 2017-11-20
- ¹⁸⁹ EU directive on Toys and REACH har imildertid begränsningar til mengden phthalates og bisphenol A i leker.
- ¹⁹⁰ Se for eksempel PlanToys. Noen leker inneholder også elektronikk, men for omfangsbegrunnelser er det ikke del av denne risiko vurderingen. Risiko knyttet til elektronikk kan det leses mer om i Difi risiko analyse om “Elektronikk og IKT”
- ¹⁹¹ The Telegraph, [Meet China's Christmas elves](#), 2013-12-20, Made How, [Plastic Doll](#), Hentet 2017-11-20
- ¹⁹² ECSIP Consortium, [Study on the competitiveness of the toy industry](#), 2013-08-30, Upphandlingsmyndigheten, [Risker i Upphandling av varor inom kravpaketet giftfri förskola](#), 2016
- ¹⁹³ Plastic News, Toloken, S. 'Toy makers shifting production' 2013, U.S. Department of Commerce, [Industry Report](#), TIA
- ¹⁹⁴ US Department of Labor, [List of Goods Produced by Child Labor or Forced Labor](#), Hentet 2017-11-22
- ¹⁹⁵ Upphandlingsmyndigheten, [Risker i Upphandling av varor inom kravpaketet giftfri förskola](#), 2016,
- ¹⁹⁶ The Guardian, [Chinese factory supplying major laptop brands accused of student labour abuses](#), 2017-10-06, China Labor Watch, [Who else continues to exploit toy workers?](#) 2014-11-18, Institute for Global Labour and Human Rights, [Dirty Toys made in China](#), 2015
- ¹⁹⁷ Human Rights Watch, [Not yet a Workers' Paradise - Vietnam's Suppression of the Independent Workers' Movement](#) 2009, Union to union, [Facket i världen – Vietnam](#) Hentet 2017-11-22
- ¹⁹⁸ Swedwatch, [Play Fair – en kampanj för schyssta sportkläder](#), 2013, Union to Union, [Facket i världen: Mexiko](#), Hentet 2017-11-22, Veckans affärer, [Electrolux riskerar ryktet i världens farligaste stad](#) 2013-02-03, International Trade Union Confederation, [Internationally Recognised Core Labour Standards In Korea](#) 2012-09-200 ; International Labour Organization, [Labour Standards - Ratifications of fundamental Conventions and Protocols by country](#) Hämtad 2017-11-22, IndustriALL, [IndustriALL affiliates show solidarity for Samsung](#) 2014-201 -26, Union to union, [Fack agerar för mänskliga rättigheter i Sydkorea](#) 2010-10-28
- ²⁰⁰ Environmental Justice Atlas, [Bauxite mining in Juruti, Para, Brazil](#) Hentet 2017-11-07
- ²⁰¹ Swedwatch, [Riskanalys av material och leverantörsled i Kungsbrohuset](#) 2011, Sustainable Development Strategies Group, [Report - Current issues in the Chilean mining](#) Hentet 2017-11-17, Human Rights Watch, [Zambia: Workers Detail Abuse in Chinese Owned Mines](#) 2011-11-03

-
- ²⁰³ Amnesty International, Profits and loss: [Mining and human rights in Katanga, Democratic Republic of the Congo](#) 2016-03-18
- ²⁰⁴ Danwatch, [Behind the rubber label](#) 2013, Verité, [Rubber](#), Global Witness, [Rubber Barons](#), 2013-05-13, Råd & Rön, [Däckgummi](#) 2013-03-18
- ²⁰⁵ CSR Academy, [Combating child labor in the supply chain in India](#), 2013, Maplecroft, Risk calculators and dashboards, [Climate change will push more children into work](#), 2010, Human Rights Watch, [Uzbekistan: Forced Labor Linked to World Bank](#), 2017
- ²⁰⁶ The Guardian, [India's farmer suicides: are deaths linked to GM cotton?](#), 2014-05-05
- ²⁰⁷ Environmental Protection Agency, [Liquidating the Forests: Hardwood Flooring, Organized Crime, and the World's Last Siberian Tigers](#), 2013, WWF, [Vårt arbete – Illegal avverkning av skog](#), 2014, ILO, [Decent work in forestry](#), 2015, Nederland MVO, CSR Risk [Russian Federation](#), Hentet 2017-11-22, MVO Nederland, [CSR Risks Brazil](#), Hentet 2017-11-22
- ²⁰⁸ Enact, Riskanalys: Medicinska undersökningshandskar, 2016
- ²⁰⁹ ILO, [Textiles, clothing, leather and footwear sector](#), ITGLWF, [Fair Games? Human rights of workers in Olympic 2012 supplier factories](#) Gangopadhyay et. Al. [An Occupational Health Study of the Footwear Manufacturing Workers of Kolkata, India](#), Kamla-Raj, University of Calcutta, India, 2011. Human Rights Watch, [Toxic Tanneries](#), 2012
- ²¹⁰ Institute for Global Labour and Human Rights, [Dirty Toys made in China](#), 2015
- ²¹¹ Reuters, [Fake pesticides endanger crops and human health in India](#), 2015-11-20
- ²¹² International Journal of Applied Research, [Bt cotton in India, pesticide use and environmental impact in India](#), 2016, International Journal of Occupational and Environmental Health, [Acute pesticide poisoning among female and male cotton growers in India](#), 2005, Journal of Developmental Economics, [Risk preferences and pesticide use by cotton farmers in China](#), 2013
- ²¹³ Enact, Riskanalys: Medicinska undersökningshandskar, 2016
- ²¹⁴ International Labour Organisation, [Code of practice on safety and health in the iron and steel industry](#), 2005, Washington Post, [This documentary went viral in China. Then it was censored. It won't be forgotten](#), 2015-03-16, Greenspec, [Steel production & environmental impact](#), Hentet 2017-11-17
- ²¹⁵ Wired, [Step inside Chinas hellish, illicit steel factories](#), 2016-12-20
- ²¹⁶ Environmental Justice Atlas, [Bauxite mining in Juruti, Para, Brazil](#) Hentet 2017-11-07
Swedwatch, Riskanalys av material och leverantörsled i Kungsbrohuset 2011, Sustainable Development Strategies Group, [Report - Current issues in the Chilean mining](#) Hentet 2017-11-17, Human Rights Watch, [Zambia: Workers Detail Abuse in Chinese Owned Mines](#) 2011-11-03
- ²¹⁷ Swedwatch, [Rena guldgruvan? AP-fondernas investeringar har en smutsig baksida](#) 2011